

*До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.04 у Національній академії
внутрішніх справ (03035,
м. Київ, пл. Солом'янська, 1)*

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію
Осауленка Андрія Олександровича**

«Законодавчі основи становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України (1990–2005 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дисертаційного дослідження підтверджується тим, що в сучасній Україні питанням взаємної відповідальності держави та особи в умовах формування правової держави приділяється особлива увага, а юридична відповідальність посідає важливе місце в процесі реалізації цього принципу. В руслі вищезазначеного, кримінально-виконавча система є одним із тих інститутів вітчизняної правової системи, який в сучасний період вимагає реформування, яке, в свою чергу, не може бути успішно здійсненим без урахування досвіду історичного минулого. Більше того, саме за рівнем кримінально-виконавчого законодавства держави, спрямованістю його на забезпечення прав і свобод людини, перевиховання, виправлення злочинців світова і європейська спільнота судить про її демократичність і цивілізованість.

Проблематика законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України протягом 1990–2005 рр. характеризується фундаментальним характером і потребує комплексного міжгалузевого дослідження на рівні саме докторської дисертації. Вивчення законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України саме протягом 1990–2005 рр. є доречним і диктується

ВДСД НАВС	
Вх. №	4079
"18"	09 2020 р.
кількість аркушів:	
осн. док.	11
додаток	—

вимогами як юридичної науки, так і сучасної практики виконання покарань.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Аналіз наукового дослідження дозволяє дійти висновку, що дисертанту вдалося досягнути поставленої мети, яка полягає в історико-правовому осмисленні процесу формування законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України у 1990–2005 рр., визначенні їх значення та ступеня впливу на подальше реформування вітчизняної пенітенціарної системи.

Структура дисертаційної роботи характеризується логічною послідовністю, що дозволило автору в повній мірі виконати поставлені в роботі завдання.

Зокрема, окреслено стан наукової розробки проблеми та визначено джерельну базу дослідження; визначено та обґрунтовано методологію дослідження законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України; з'ясовано конкретні історичні передумови реформування виправно-трудової системи УРСР; охарактеризовано концептуальні засади формування нової стратегії реформування кримінально-виконавчої системи нашої держави; розглянуто проблеми законодавчого забезпечення реформування кримінально-виконавчої системи України протягом 1992–1993 рр.; простежено динаміку заходів у зв'язку зі вступом України до Ради Європи; осмислено історичні аспекти теоретичних положень, що покладені в основу європейської правової традиції функціонування пенітенціарної системи; визначено законодавчі основи розвитку кримінально-виконавчої системи, закладені Конституцією України 1996 р.; з'ясовано вплив положень Кримінального кодексу України на розвиток вітчизняної кримінально-виконавчої системи у 2001–2002 рр.; охарактеризовано Кримінально-виконавчий кодекс України як основу розвитку вітчизняної

кримінально-виконавчої системи у 2003–2005 рр.; здійснено порівняльний аналіз кримінально-виконавчого законодавства України та інших держав різних правових сімей; розглянуто роль та місце підзаконних нормативно-правових актів у конкретизації законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України; простежено вплив Кримінально-виконавчого кодексу на подальше реформування кримінально-виконавчої системи України протягом 2003–2005 рр.; осмислено передумови та прийняття Закону «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» як логічне завершення процесу становлення та розвитку законодавчих основ кримінально-виконавчої системи; узагальнено вітчизняний досвід формування законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи після 2005 року та окреслено перспективи їх вдосконалення в сучасній Україні.

Відповідно до мети дисертації вдало підібрана й солідна методологічна основа роботи, якою стали сучасні досягнення теорії пізнання, зокрема міждисциплінарного підходу, застосування якого дозволило автору виявити багатомірність об'єкта пізнання, а також з'ясувати як теоретичну, так і прикладну роль методології дослідження для осмислення історико-правової складової пенітенціарної доктрини та практики виконання покарань як складної соціальної діяльності.

Звертає на себе увагу наукова новизна результатів, одержаних в процесі роботи над дисертацією. Особливої уваги заслуговують наступні результати дослідження: на засадах історико-правового підходу здійснено аналіз та визначено періодизацію формування законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України протягом 1990–2005 рр.; на основі аналізу стану реалізації міжнародних стандартів поводження зі в'язнями встановлено соціально-економічні та інші причини їх часткової реалізації в законодавстві України у зв'язку з недостатньою імплементацією цих положень, обмеженим фінансовим забезпеченням, низькою громадською підтримкою, а

також недостатнім набором засобів, які дозволили би більш гнучко реагувати на характер і ступінь тяжкості злочинів та небезпечність особи засудженого.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані в результаті дослідження наукові положення, висновки, пропозиції і рекомендації сприятимуть удосконаленню як законотворчої та правозастосовній діяльності так і науково-дослідної роботи, а також освітнього процесу. Зокрема, результати роботи можуть бути використані: як наукові засади визначення напрямів подальшого розвитку та удосконалення законодавчих основ кримінально-виконавчої системи України та їх реалізації у сфері виконання кримінальних покарань; для подальшого розроблення історико-теоретичних проблем пенітенціарної системи України, зокрема в контексті дослідження генези кримінально-виконавчої системи нашої держави після завершення створення її законодавчих основ; при викладанні таких навчальних дисциплін як: «Історія держави і права України», «Історія пенітенціарної системи», «Теорія держави та права», «Конституційне право», «Кримінально-виконавче право» тощо.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Структура дисертаційного дослідження обумовлена заявленою метою та завданнями, об'єктом та предметом дослідження і складається зі вступу, п'яти розділів, що поділяються на підрозділи, висновків та списку використаних джерел. Джерельна база дослідження є достатньо широкою, повною та всебічною, що забезпечує обґрунтованість наукових положень дисертації.

Вступ дисертації містить усі необхідні складові: обґрунтування актуальності теми дисертації та розкриття зв'язку роботи з науковими програмами та планами; мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; характеристику наукової новизни та практичного значення одержаних результатів, відомості щодо їх впровадження та апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційної

роботи.

У першому розділі «Історіографічні та методологічні засади дослідження законодавчих основ кримінально-виконавчої системи України» розглянуто: напрями та результати наукових досліджень виконання кримінальних покарань (в історичному контексті); загальні засади та методологічні принципи і підходи дослідження, що зумовлені комплексним характером проблем, які знаходяться на перетині теорії держави та права, історії держави та права, історії пенітенціарної системи та кримінально-виконавчого права; виправно-трудове законодавство УРСР (70–80-ті роки ХХ ст.).

Серед висновків першого розділу варто звернути особливу увагу на обґрунтоване виділення дисертантом п'яти періодів досліджень законодавчих основ становлення і розвитку кримінально-виконавчої системи, починаючи з часів Античного світу, періодів Середньовіччя, Нового часу, а також під час перебування України у складі СРСР та в сучасний період незалежної України.

Другий розділ «Історико-правові витоки становлення законодавчих основ кримінально-виконавчої системи України (1990–1995 рр.)» присвячено основним напрямам формування нової стратегії реформування кримінально-виконавчої системи України у 1990–1991 рр., законодавчому забезпеченню реформування кримінально-виконавчої системи в перші роки існування України як незалежної держави (1992–1993 рр.), а також заходам нормативно-правового та організаційного характеру, що здійснювались у 1994–1995 рр. та стали передумовою вступу нашої країни до Ради Європи.

Досить обґрунтованим є висновок автора про те, що в період з 1990 по 1995 рр. в умовах поступового переходу до ринкових відносин, розпаду господарських зв'язків та згорання обсягів виробництва започатковано поступову трансформацію виправно-трудової системи у кримінально-виконавчу та формування її законодавчих основ.

Третій розділ «Європейський вимір розвитку законодавчих основ

кримінально-виконавчої системи України (1996–2002 рр.)» розкриває: зміст європейської пенітенціарної традиції та її прогресивних принципів; вплив Конституції України на формування законодавчих основ кримінально-виконавчої системи нашої держави; заходи України з виконання своїх зобов'язань щодо реформування кримінально-виконавчої системи після вступу до Ради Європи.

Доречними є висновки автора про основні напрями впливу європейської пенітенціарної традиції та Конституції України на законодавчі основи становлення та розвитку вітчизняної кримінально-виконавчої системи, а також розгляд утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань з подальшим виведенням його зі складу МВС в якості одного із основних заходів України з виконання своїх зобов'язань у сфері кримінальної юстиції у зв'язку зі вступом до Ради Європи.

Цікавим з точки зору структурної побудови та змістовного наповнення видається четвертий розділ «Доктринальні засади та компаративістський аналіз Кримінально-виконавчого кодексу України (2003 р.)», який присвячено кримінально-виконавчій доктрині та Кримінально-виконавчому кодексу України, компаративістському аналізу змісту останнього та деталізації його положень в підзаконних нормативно-правових актах.

Звертає на себе увагу здійснений автором розподіл новацій КВК України на дві групи: 1) новації, що розкривають загальну характеристику та спрямованість кодексу; 2) новації, які стосуються особливостей правового регулювання покарань у виді позбавлення волі.

Цінність проведеної автором у цьому розділі роботи підвищується й аналізом пенітенціарного законодавства країн «великої сімки».

Проблематика п'ятого розділу «Стан реалізації законодавчих основ кримінально-виконавчої системи та перспективи їх розвитку в умовах європейської інтеграції України» стосується наступних питань: реалізація

положень Кримінально-виконавчого кодексу та подальше реформування кримінально-виконавчої системи України протягом 2003–2005 рр.; місце Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» (2005 р.) в структурі законодавчих основ кримінально-виконавчої системи; вдосконалення законодавчих основ вітчизняної кримінально-виконавчої системи в умовах європейської інтеграції.

Серед висновків до п'ятого розділу на особливу увагу заслуговує обґрунтоване твердження автора про визнання Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 р. логічним завершенням процесу становлення та розвитку законодавчих основ кримінально-виконавчої системи України.

Повнота викладу основних наукових результатів дослідження в опублікованих працях. Достовірність основних наукових положень дисертаційної роботи підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях і публікаціями в наукових фахових виданнях. Основні результати дисертації відображено більш як в сорока наукових працях, серед яких дві монографії, 21 наукова стаття (15 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, шість – у наукових виданнях іноземних держав), та 20 тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах.

Крім цього, автор брав участь у підготовці статей до енциклопедії, підручників, а також навчальних посібників, які прямо чи побічно стосуються проблематики заявленої теми дисертаційного дослідження.

Звертають на себе увагу не лише кількісні та якісні показники результатів розкриття змісту дисертації, але й той факт, що праці публікувалися впродовж більш як десяти років, що свідчить про тривалу в часі, наполегливу та системну роботу з підготовки наукового дослідження.

Оцінка відповідності змісту автореферату і основних положень

дисертації. Зміст автореферату відображає основні положення, результати і висновки дисертаційної роботи А. О. Осауленка «Законодавчі основи становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України (1990–2005 рр.)» та відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Положення опрацьовані у кандидатській дисертації здобувача на захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук не виносяться.

Дискусійні положення та зауваження. Поруч із загальною безсумнівною позитивною оцінкою роботи, в дисертації наявні дискусійні моменти, які потребують уточнення в процесі захисту та слугуватимуть більш об'єктивній оцінці дисертаційної роботи.

1. Обираючи достатньо нетривіальні хронологічні рамки дослідження (1990 – 2005 рр.) дисертант мав би конкретно обґрунтувати у вступі до дисертації нижню і верхню межу. Зрозуміло з тексту дисертації та автореферату, що мова йде відповідно про Декларацію про державний суверенітет України та Закон України «Про кримінально-виконавчу службу», але зазвичай ця інформація вказується у вступі.

2. Дисертацію А. О. Осауленка відзначає ґрунтовне опрацювання історіографічного масиву за темою дослідження. Разом з тим, щодо новітніх студій з пенітенціарної проблематики в українській історико-правовій науці (2005 – 2020 рр.) автор обмежується констатацією того, що за цей період було підготовлено і захищено понад 10 докторських і 70 кандидатських дисертацій присвячених правовому регулюванню виконання покарань. При цьому не вказано, скільки з них історико-правових. Видається невиправданим, що автор не звернувся до докторських дисертацій В. М. Пальченкової («Витоки та еволюція громадського контролю за пенітенціарною системою України (IX - початок XXI ст.)», 2014), В. В. Россіхіна («Роль та місце пенітенціарних установ в радянській моделі державності України», 2016),. Плідно опрацьовує історію пенітенціарної проблематики О. В. Сокальська. Звернення до їх доробку

зробило би, як видається, історіографічний аналіз проблеми більш об'ємним.

3. Вказане стосується і характеристики джерельної бази дослідження. При тому, що її визначення сформульоване як одне із завдань дисертаційної роботи (с.26), як видається, мало би сенс скористатися українською історико-правовою науковою традицією щодо монографічних, зокрема дисертаційних досліджень, яка полягає у характеристиці джерел дослідження в окремому підрозділі або пункті.

4. До безсумнівних здобутків дисертанта варто віднести характеристику методологічної бази дослідження (підрозділ 1.2). Використано великий інформаційний масив, автор показав володіння сучасними достатньо складними методами наукового пізнання. Та цей матеріал виглядає дещо недостатньо структурованим, чому вдалося б запобігти при чіткому поділі на філософські (філософсько-правові) підходи, загальнонаукові методи, спеціально-наукові методи. З тексту складається враження, що перераховані на с.63 методологічні підходи є окремими, але вони цілком, як видається, укладаються в межі одного філософського підходу, наприклад, діалектичного. І далі діалектичний метод подається у переліку інших загальних (нижче подається аналіз загальнонаукових методів, отже, можна зробити висновок, що загальні й загальнонаукові методи трактуються автором як не одне й те саме), за ним ідуть історичний метод, порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція тощо як однопорядкові з діалектичним. Між тим, усі ці методи формальної логіки та історичний цілком сприйнятні як складові діалектичного підходу. Певні застереження є й щодо застосування аксіологічного та прогностичного методів. Аксіологія права є розділом будь-якого напрямку філософії права, а отже аксіологічний метод – органічний складник кожного філософського (філософсько-правового) підходу. Важко піддається обґрунтуванню й прогностичний метод, оскільки будь-які методи наукового пізнання, окрім іншого, спрямовані на здійснення прогностичної

функції, притаманної кожній науці.

5. У роботі зустрічаються певні огріхи, як видається, технічного характеру. Так, і у тексті дисертації, і в назвах підрозділів .2.3 і 3.3 використовується словосполучення «Українська держава», яке виглядає дещо не коректно: це офіційна назва зовсім іншого державного утворення ніж незалежної України - Української держави гетьмана П. П. Скоропадського. Також нічим іншим, як технічною помилкою не можна пояснити на с.29 роботи у п.1 формулювання наукової новизни «1990–1995 рр. – період від проголошення Декларації про державний суверенітет і до прийняття Конституції України», адже загальновідомим є факт прийняття Конституції України 28 червня 1996 р., про це ж свідчить і початок наступного періоду (1996 – 2002) у тому ж пункті наукової новизни.

6. В дисертації зазначається, що при підготовці до вступу до Ради Європи Україні було рекомендовано вивести кримінально-виконавчу систему із структури МВС і передати її Міністерству юстиції (с.166). Водночас в роботі простежується думка, що ця рекомендація була виконана лише частково, оскільки кримінально-виконавча система були виведена зі структури МВС, але до Міністерства юстиції передана не була оскільки був створений самостійний центральний орган виконавчої влади – Державний департамент України з питань виконання покарань (с.221–224). Було б цікавим і корисним розкрити причини прийняття такого рішення.

7. В тексті роботи досить наполегливо проводиться думка про те, що однією із важливих причин недостатньо ефективного реформування кримінально-виконавчої системи було вкрай недостатнє фінансування (с.220, с.238 тощо). Водночас в дисертації чітко не прослідковується позиція автора відносно того, яким чином недостатнє фінансування вплинуло як на формування законодавчих основ кримінально-виконавчої системи зокрема, так і на її реформування загалом.

Втім, зазначені вище зауваження та побажання носять переважно рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. Дисертація «Законодавчі основи становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України (1990–2005 рр.)» успішно розв’язує важливу наукову історико-правову проблему комплексної характеристики формування законодавчих основ становлення та розвитку кримінально-виконавчої системи України протягом 1990–2005 рр. в контексті розвитку вітчизняного законодавства та становлення незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Дисертаційна робота відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 зі змінами, а її автор, Осауленко Андрій Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

О.М. Головка

15.09.2020

Підпис Головка О. М. засвідчую

*Начальник Служби управління персоналом ХНУ імені В. Н. Каразіна
доктор педагогічних наук, професор*

С.М. Куліш

“ ” 2020 р.

